

Sonuçları Ararken: Nobel Ödüllü Ronald Coase İle Haklar, Kaynaklar ve Regülasyon Üzerine*

Thomas W. Hazlett**

Ronald Coase 1991 yılında Nobel Ekonomi Ödülünü aldığında çoğu iktisatçı şaşkına döndü. Hiç kimse Coase'un herhangi bir makalesinde geçen bir denklem, bir parametre, bir bağlantı katsayısı ya da bir sembol hatırlamıyordu. Nasıl oluyordu da Şikago Üniversitesi Hukuk Okulu'nda ekonomi dersleri veren bu adam o saygın ünvanı hak ettiğini iddia ediyordu?

Bu, Ronald Coase'un insanları ilk şaşırtışı değildi. 1910 yılında İngiltere'de doğan Coase, çocukluğunda dizlerine destek takıyordu ve bedensel engellilere yönelik bir okula kayıtlıydı. Coase'un anlattığına göre, bu okul zihinsel engelliler okuluyla birlikte aynı organizasyonun çatısı altındaydı ve her iki okulun ders programlarında birtakım örtüşmeler vardı. Coase da kendisini sepet örme derslerinde buldu ve on yaşına kadar gerçek bir akademik eğitim alamadı.

Coase Londra Ekonomi Okulu'nda bile çoğu zaman yalnız başınaydı. İşletme ve muhasebe dersleri alan Coase son senesinde Profesör Arnold Plant'in seminer dersine kadar ekonomi okumadı. Bu seminer "görünmez el" hakkında sıkı bir tartışmaya sahne oluyordu. O zamanlar sosyalist olan Coase, piyasanın kendiliğinden koordinasyonu düşüncesini temel alıp, üretken ve provokatif bir iktisat düşünürü olarak kariyerine başladı.

* "Looking For Results Nobel Laureate Ronald Coase on Rights, Resources, and Regulation", *Reason Magazine*, January 1997.

** Manhattan Institute'de kıdemli bir araştırmacı.

Yine sıradışı bir şekilde, 1930'larda bir burs vasıtasıyla Amerika'ya, endüstrinin kalbindeki şirketlerin çalışma üsluplarını öğrenmeye gitti. Coase'un araştırma yöntemi şuydu: İşadamlarına neyi neden yaptıklarını sormak. Anahtar sorulardan biri, örneğin, neden şirketlerin bir kısım giriş mallarını dikey entegrasyon ile kendileri üretilip bir kısım malları piyasadan, bağımsız üreticilerden aldıkları üzerineydi. İşadamlarının cevaplarından etkilenmişti, ama onların zekice hesaplamalarından daha çok etkilenmişti. Firma yöneticileri kendilerini ilgilendiren tüm mübadelelerden haberdardı. 1937 yılında Coase ticarî girişimciliğin temel ekonomisini açıklayan "Fırmanın Doğası" (The Nature of the Firm, 1937) adlı makalesini yayımladı. Makalesi kendi alanında en etkili çalışmalarından birisi olup firmaların karmaşık iş dünyasında verimliliklerini nasıl kurnazca muhafaza ettiklerini açıklıyordu. Coase'un bu yaklaşımı 1930'ların Amerikası'nda moda olan, şirketlerin kaza eseri kurulmuş, kendi kendine çökme-yi bekleyen yapılar olduğu tezinden çok daha sofistike idi.

1960 yılında Coase "Sosyal Maliyet Sorunu" (The Problem of Social Cost, 1960) adlı makalesiyle ekonomi araştırmalarına yeniden şekil verdi. Bu makale ekonomik faaliyetlerinin üçüncü şahısları etkilediğinde ne olduğunu tahlil ediyordu: Bir demiryolunun bir çiftçinin ürünlerine zarar vermesi durumu gibi. Coase'dan önce iktisadî analiz serbest piyasanın bu soruna makûl bir çözüm bulamayacağı üzerinde duruyordu, çünkü kendi çıkarını düşünen aktörler – diyelim ki demiryolu sahibi– diğer taraf üzerindeki zararı hesaba katmayacaktı. Bu düşünce iktisat düşüncesi üzerinde geniş bir etkiye sahipti ve birçok devlet müdahalesi için meşrulaştırıcı bir nedendi.

Coase'un 1959'da Federal İletişim Komisyonu (FCC) üzerine yazdığı makalesi mülkiyet haklarının radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesinde nasıl kullanılabileceği konusunda ufuk açıcı oldu ve Coase bir şeyi farketti: Asıl sorun hukuksal hakların yanlış tanımlanmasından kaynaklanıyordu. Coase'a göre, eğer mülkiyet doğru tanımlanır ve kolaylıkla ticareti yapılabilirse etkin çözüm kendiliğinden gelecekti. Böylelikle, optimum toplumsal sonuç, ironik bir biçimde, mülkiyetin kime ait olduğuyula alakasız oluyordu. Örnek olarak, eğer demiryolu firması kirletme hakkına sahipse, çiftçi, ürünlerin kirlenmemesi için para ödeyebilir. Çiftçi, kirliliği azaltmanın maliyeti kirliliğin doğurduğu maliyeti geçene kadar para verecektir. Bu sebeple, ne zaman birisi açıkça kirletme hakkını kullanırsa: İşte sosyal verimlilik! Bu yaklaşım Coase Teoremi olarak bilinir oldu.

Bununla beraber, Coase'un ekonomik anlayışa en büyük katkısı belki bir yazar olarak olmadı. 1964'ten 1982'ye kadar Hukuk ve İktisat Dergisi (JLE)'nin editörlüğünü yapan Coase'un iktisatçıların araştırmak için seçtiği konular üzerinde geniş ölçüde tesiri oldu. Şikago Üniversitesi Hukuk Fakültesi (UCLS)

merkezli bu dergi iktisatçılar için ve iktisatçılar tarafından yayınlanıyordu, fakat bu kimseler yakın zamana kadar yalnızca hukukçuların ve siyasilerin çalışma alanlarına giren konularda yazıyorlardı. Coase'un editörlüğünde JLE her zaman önemini koruyordu ve kendini gerçek politikaların gerçek sonuçlarını araştırmaya adanmıştı. Bu üslup soyutluğa ve şekilcilığe doğru sürüklenen genel eğilime karşı kürek çekmek demektir. Analitik standartlarından ve iktisadî teorilerin gerçeklik testine tâbi tutulması ihtiyacını dile getirmesinden dolayı JLE sosyal bilimler bünyesinde kendi paradigma değişikliğine öncülük etti. Derginin cesur yaklaşımının başarısı sayfalarının Nobel ödüllü pek çok iktisatçı tarafından yazılmış yazılarla dolu olmasıyla sabittir.

Coase Teoremini açıklar mısınız? İnsanlara onu nasıl izah ediyorsunuz?

Coase Teoremi sorumluluk meselesiyle ilgilenir. İşlem maliyetlerinin sıfır olduğu bir rejimde, bir kimse sebep olduğu hasardan sorumlu olsun veya olmasın, netice aynıdır. Şimdi bunu genişletip kimin neye sahip olduğunun önemsiz olduğunu söyleyebilirsiniz; özel teşebbüs sisteminde aynı sonuç ortaya çıkacaktır.

Yeni keşfedilmiş bir mağarayı ele alalım. Hukukî bakımdan bu mağara, mağaranın ağızındaki adam, ilk keşfeden, arsa sahibi tarafından mantar yetiştirmek için, banka kayıtlarını saklamak için veya bir gaz rezervuarı olarak, bunlardan hangisi en fazla değeri üretecekse o şekilde kullanılır. Mülkiyet kanunu kimin neye sahip olduğunu belirler, piyasa ise o şeyin nasıl kullanılacağını... Bu benim için o kadar açık ki, koparılan yaygarayı anlayamadım. Teoremin bütün iddiası insanların kaynakları en fazla değeri üretecek şekilde kullanacaklarıdır, hepsi bu kadar. Ben hâlâ bunun çok açık bir nokta olduğunu düşünüyorum. O kadar ki, Coase Teoremine gerçekten de gerek olmadığını düşünebilirsiniz.

Fakat Şikago Üniversitesi'ndeki insanlar bunun yanlış olduğunu düşündüler. Bazıları FCC üzerine yazdığım makalemden bu bölümü çıkarmam gerektiğini söylediler. Bunu en çok isteyen de Reuben Kessel'di. O çok iyi bir iktisatçıydı, Aaron Director, George Stigler ve Şikago Üniversitesi'ndeki diğer iktisatçılar da onu destekliyordu. Ben de dedim ki, eğer bu bir hata ise çok ilginç bir hatadır ve öylece kalmasını istiyorum; kaldı da.

Daha sonra George Stigler beni Şikago'daki bir tartışma grubuna davet etti ve ben de gidip başka bir konu üzerinde bir şeyler sundum. Onlara bahsettikleri hatamı tartışmak için bir fırsat aradığımı söyledim. Aaron Director evinde bir buluşma ayarladı. Director oradaydı, Milton Friedman oradaydı, George Stigler, Arnold Harberger, John McGee, yani Şikago'nun bütün ağır topları oradaydı ve benim için gelmişlerdi. Beni se-

verlerdi, fakat yanıldığımı düşünüyorlardı. Görüşlerimi genişçe izah ettim ve beni uzun uzun sorguladılar. Milton sorgulamanın başını çekiyor ve diğerleri ona iştirak ediyordu. Harberger'in bir noktada şöyle söylediğini hatırlıyorum: "Pekâlâ, eğer kimse sorumlulukta bir değişiklik olduğu zaman marjinal maliyet tarifesinin değişeceğini söyleyemezse, o yoluna devam edebilir." Kastettiği şey şuydu: Eğer bu böyleyse beni sonucuma ulaştırmaktan kimse alıkoymayacaktı. Ve haklıydı da. Ben de: "Eğer bir kimse hasardan sorumluyorsa maliyet tarifesi nedir, sorumlu değilse nedir?" diye sordum. Aynıdır. Fırsat maliyeti değişmez.

Diğer birçok nokta daha vardı, fakat asıl nokta tarifenin değişmemesiydi. Onlara göre, eğer bir kimse sorumlu ise, bu, sorumlu olunmadığı durumdan farklı bir şeydi. Toplantı benim için çok yorucuydu. Milton Friedman'la hiç diyalogunuz oldu mu bilmiyorum, fakat Milton Friedman'la tartışmak çok güç bir iştir. Çok iyidir, çok olumludur, ancak hiçbir şekilde yanlış yapmanıza izin vermez. Sürekli baskı altındasınız. Fakat tartışma bittiğinde, diyelim bir saat sonra, kendimi hâlâ ayakta buldum. Biliyordum ki kazanmıştım, çünkü Milton sizi birkaç rauntta nakavt edemediyse herşey yolunda demektir.

Coase Teoremi çoğunlukla çevre kirliliği söz konusu olduğu zaman gündeme geliyor. Çevre kirliliği sorunu Coase Teoremi dolayısıyla çok farklı bir şekilde değerlendiriliyor.

Farklı bir şekilde ele alınmalı, ama bunun için neden Coase Teoremine ihtiyaç duyulduğunu anlamıyorum. Kirlilik sorunu hep birilerinin kötü bir şey yaptığı ve durdurulması gerektiği şeklinde algılanıyor. Bana göre, çevrenin kirlenmesi hem iyi hem kötü; insanlar kirletmeyi sevdiği için çevreyi kirletmezler. Bunu yaparlar çünkü bu başka bir şeyi üretmenin daha ucuz bir yoludur. Bir şeyi daha ucuza maletmek iyidir, kirlilikten gelen değer kaybı ise kötüdür. İkisini kıyaslamak zorundasınız, bakış açısı budur. İnsanlar olaya bu açıdan bakmıyorlar, onlara göre en iyisi sıfır kirlilik.

Coase Teoreminin temelindeki düşünce, piyasanın verimli olduğudur, yani tüketiciler kaynakları en yüksek değeri üretecekleri yere yönlendireceklerdir.

Kabaca söyleyecek olursak, rekabetçi bir sistemde işleyen firmaların mantık çerçevesinde hareket edeceğini varsayabilirsiniz. Neden? Çünkü eğer bir şirket bir malı 10 dolara alıp 8 dolara satıyorsa, o şirket öylece uzun süre ayakta kalamaz. Bence piyasa müthiş bir disiplin empoze ediyor ve piyasa disiplini işte bu mantıklılık varsayımını doğruluyor.

İnsanlar kendilerini ve ailelerini mahvedecek şekilde davranıyorlar ve maddî sıkıntılar doğuruyorlar, mevzu politika üretmeye geldiği zaman da

aynı şeyi yapıyorlar. Frank Knight'ın bir görüşü vardır: Bazı alanlarda insanlar rasyonaliteye zorlanırlar, bazı alanlarda ise rasyonel olmaya daha az zorlanılır. Bir ailedeki tüketici davranışında bir firmanın malzeme alışverişlerinde gösterdiğinden daha az rasyonalite vardır.

Şimdi, bu çok Şikago-dışı bir görüş. George Stigler, Gary Becker veya Richard Posner ile bazı noktalarda tartışmış olmalısınız. Onlar insanların evliliklerinde, dürüstlüklerinde, cinsel hayatlarında veya suç işlediklerinde ve Becker'in hakkında yazdığı bütün konulularda rasyonel olduklarını düşünürler.

Evet, Şikago-dışı derken modern olmayan Şikago görüşünü kastediyorsunuz. Çünkü Frank Knight Şikago'daydı. Ben diğerlerinin fikirlerinden ziyade Knight'ın fikirleriyle büyüdüm ve görüşlerim onun söyledikleriyle oldukça örtüşür; George Stigler, Gary Becker ve Richard Posner'inkilerle uyuşmaz. Posner beni insanların fayda maksimize edici olmadığını düşündüğüm için kınar.

Yani siz cezaları iki katına çıkartırsak suçun azalacağını düşünmüyorsunuz, öyle mi?

Hayır, elbette düşünüyorum, insanların tamamen irrasyonel olduğunu söylemiyorum. Tüketici davranışı üzerine söyleyebileceğimiz tek şey, bir malın fiyatını arttırdığımızda insanların ondan daha az talep edeceğidir. Bunu biliyoruz, fakat bu durum ahmaklığın pahalı olması durumunda insanların daha az ahmaklık yapacağı savını izleyip ahmaklığı ortadan kaldırmaz. Ahmaklık evrensel talep yasasını takip eder. İnsanlar ahmaklıkları için daha fazla ödemek zorunda kaldıkça daha az ahmaklık yaparlar.

Bugün önde gelen bir serbest piyasa iktisatçısı olarak bilinmenize rağmen entelektüel kariyerinize sosyalist olarak başlamıştınız. Siyasî düşünceleriniz ne zaman ve nasıl değişti?

Derece derece değişti. London School of Economics'de kamu yararı üzerine yaptığım çalışma en önemli hadiseydi. Özellikle posta servisini baz alarak belediye hizmetlerinin sonuçlarını ve kamulaştırmanın etkilerini inceledim. Bu çalışmam beni kamulaştırma konusunda şüphelere sevketti. Kamulaştırma insanların öngördüğü sonuçları doğurmamıştı. Benim görüşlerim her zaman gerçekleri inceleyerek ortaya çıkmıştır. Hiçbir zaman insanoğlunun bazı doğal hakları olduğu savıyla yola çıkmadım, belki de bunun için liberteryen değilim. Benim sorum belirli hakları doğuran neticelerin neler olduğudur. Bu benim için her zaman gerçeğe dair bir iş oldu. Belediye hizmetlerinin de kamulaştırmanın da insanların söylediği kadar iyi çalışmadığını keşfettim.

Liberteryen değilim dediniz. Siyasî görüşlerinizi hangi zemine oturtuyorsunuz?

Gerçekten bilmiyorum. Hiçbir siyaseti sonuçlarının ne olduğunu düşünmeden reddetmem. Eğer birisi bir regülasyona gidileceğini söylerse, regülasyonun peşinen kötü olduğunu söylemem. Şimdi bakalım, son zamanlarda yapılan regülasyonların kötü sonuçlar doğurduğunu keşfettik. Fakat regülasyonların her şartta kötü sonuçlar doğuracağını söyleyemeyiz, çünkü olumlu netice doğurabilecekleri birtakım şartlar olduğu düşünülebilir.

İyi bir regülasyon ve sonra çok da iyi olmayan bir regülasyon örneği verebilir misiniz?

Bu çok ilginç bir soru, çünkü bu soruya kesin bir cevap verilemez. Ben *Hukuk ve İktisat Dergisi* (JLE)'nin editörlüğünü yaparken regülasyonlar üzerine bir dizi çalışma yayınladık. Neredeyse bütün çalışmalar regülasyonların sonuçlarının kötü olduğunu gösteriyordu: Regülasyonla fiyatlar yükseliyor ve mallar tüketicilerin ihtiyaçlarına cevap veremez hâle geliyordu. Ben bütün regülasyonların bu sonuçları doğuracağı görüşünü kabullenmek istemedim. O zaman benim bu sonuçlara dair açıklamam neydi? Bence en muhtemel izah şuydu: Devlet artık o kadar geniş bir alanda faaliyet halindeydi ki, iktisatçıların negatif marjinal geri dönüş olarak nitelendirildiği seviyeye ulaşmıştı. İlâve ne yaparsa eline yüzüne bulaştırıyordu. Fakat buradan devletin küçüldüğü zaman iyi işler yapacağı sonucunu çıkaramayız. Devletin boyutlarını gerçekten küçültmeden vaziyetin nasıl bir hâl alacağını bilemeyiz.

Kötü regülasyonun örneği nedir?

İyi olanını hatırlamıyorum. Ulaşım regülasyonları, tarım regülasyonları... Bu konuda çok fazla çalışma yapıldı ve sonu hayli evrenseldir: Regülasyonların neticeleri kötü olmuştur.

Hukuk ve İktisat Dergisi'nin arkasındaki fikir neydi?

Devlet eliyle yapılan regülasyonların etkilerini açığa çıkarmak istedim, olgulara dair çalışmalar yaparak genel tartışmalardan kaçınmak arzusunda'yım. Hukukî çerçevenin ekonomik sistem üzerindeki etkilerini araştırmak istedim.

İktisatçıların 1964 öncesinde bu tür çalışmalar yapmamış olması şok edici değil miydi?

Eh, o kadar kolay şok olmam. İktisat bilimi gittikçe daha soyut hâle geliyor ve gerçek dünyada neler olduğuyula daha az ilgilenmeye başlıyor. Esasen, iktisatçılar kendilerini hayalî sistemler üzerinde çalışmaya adıyorlar ve gerçek dünya ile hayalî sistemi birbirinden ayırmıyorlar. Modern iktisat bu hâle geldi ve bu hâlde kalmaya devam ediyor. Her kim varolmayan bir ekonomik sistem hakkında en soyut sonuca varırsa büyük bir prestij sahibi oluyor.

Piyasa

1950'lerde Virginia Üniversitesi'nde ders vermeye başladınız ve 1960'lara kadar yönetim sizin çalışmalarınızdan etkilenmiş görünmüyordu. Sizinle birlikte Warren Nutter, James Buchanan, Gordon Tullock da vardı ve bu dört iktisatçının arasından siz ve Buchanan Nobel Ödülü aldınız. Virginia Üniversitesi ise hâlâ iktisat bölümünde olanlardan memnun değil.

Bizim çalışmalarımızın kötü bir üne sahip olduğunu düşünüyorlardı. Aşırı sağcı olduğumuza kanaat getirmişlerdi. Eşim bir koktely esnasında beni John Birch Kulübü'nden daha sağda bir yerlerde tanımladıklarına şahit olmuş. 50'lerde ve 60'larda piyasa sisteminde veya ekonomik olarak kısmen özgür bir sistemde bir meziyet görenlere karşı müthiş bir düşmanlık vardı.

1991 yılında Nobel Ekonomi Ödülü aldınız. Bu sizin hayatınızı nasıl değiştirdi?

Çok zorlaştırdı. Şimdi sadece bana yazılanları okumak haftada bir günümü alıyor, cevap vermek ise daha uzun sürüyor. Bu Nobel Ödülü büyük bir yük. Dünyanın dört bir yanından mektuplar alıyorum. İnsanlar yaptıkları işleri gönderip yorum yapmamı istiyorlar. Fakat ne yaparsınız, özel bir sorumluluğunuz olduğundan cevaplıyorsunuz. Biliyorsunuz ki, insanlar sizin için bir şey yapmışlar. İşadamları, bilim adamları, gazeteciler, öğrenciler... hep yazıyorlar. Ara sıra da Coase Teoremi'nin yanlış olduğunu ispat edebileceklerini, çünkü dünyanın 2003 yılında yok olacağını söyleyen insanlardan mektuplar alıyorum. Evet, bu gerçekten oldu. Bu adam Coase Teoremi'nin hatasını buldu!

Siz gerçeklere bakmayı seven birisiniz, dolayısıyla bu kişinin teorisini kontrol etmek birkaç yılınızı alacak. Şu Nobel Ödülü'nü daha erken almış olmayı istemez miydiniz?

Evet isterdim, çünkü vaziyeti daha iyi idare edebilirdim. Şimdiki yaşında bu çok zor. Her yerden davetler alıyorum ve çoğunu reddediyorum. Fakat, daha genç ve daha enerjik olsaydım daha rahat olurdu. Daha çok şey yapardım. Ödülü geç almak artık az bir zamanım kaldığı anlamına geliyor. Fakat şimdiden sonra yazılan herşey Nobel Ödülü'nden dolayı daha etkili olacak, diğer insanları bu alanda çalışmaya cesaretlendirecek. Zannediyorum bu alanda artık daha fazla çalışılıyor, çünkü alan keşfedildi bir kere. Ben de katılmak istiyorum fakat çok da uzun zamanım kalmadı.

Federal İletişim Komisyonu (FCC) üzerine çalışma isteğiniz ne zaman belirdi?

İngiltere'de kamu hizmetleri üzerine çalışırken belirdi. BBC'yi çalıştım, nasıl geliştiğini ve şirket politikalarını inceledim *British Broadcasting: A Study in Monopoly* isimli kitabımı yazdım. BBC'nin nasıl tekelleştiğini, tekelleşmeyi nasıl meşrulaştırdığını ve sonuçlarını açıkladım. BBC bir tekel hâline gelmişti, ilginçtir, çünkü telgraf hizmeti posta servisi bünyesinde

kamulaştırılmıştı. Telgraf elektriksel bir mesaj olarak tanımlanır, dolayısıyla yayıncılık için gerekli enerji de posta servisindeydi. İnsanlar yayın tekeli konusunda çok titizdi. Sanayi sektöründe çalışan çoğu insan bunu istiyordu ve Amerika'ya gidip yayıncılık kaosunu görenler de bu tür bir kaostan kaçınmanın tek yolunun tekel olduğunu düşünüyordu.

Ben monopoller hakkındaki tüm argümanların geçersiz olduğunu gösterdim. Fakat neticede kurulmuş bir yapı vardı ve televizyon radyo programlarının kontrol edilmesi gerekliliği düşüncesi bir meşrulaştırıcı idi. Aksi takdirde, rekabet ortamı içerisinde insanlara popülerlik uğruna seyredilmemesi gereken şeyleri de seyrettirmeye başlarlar endişesi hâkimdi.

Yani İngiltere'de BBC çalışıp Amerika'ya gelince de FCC ile ilgilenmeye başladınız.

Evet, bu hakikaten benim yayıncılık üzerine çalışmamın bir devamı niteliğindedi. İngiltere'de ne olduğunu çalışıp *Political Economy of Broadcasting* adında bir çalışma ortaya çıkarıyordum. FCC üzerinde çalışmam da bunun doğal bir sonucu olarak görülebilir.

FCC üzerinde çalışırken en çok neye şaşırdınız?

Şaşırmak doğru kelime olur mu, doğrusu bilemiyorum. Ne olduğunu anlamaya çalıştım ve FCC'nin inanılmaz verimsiz olduğunu keşfettim. Öyle ki, çoğu faaliyeti haklı çıkarılamazdı ve pek çok işi de kandırmacaydı. Radyo frekansı spektrumunun serbest piyasası olması fikrine tereddütlü yaklaşmıştım, çünkü işlem maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı piyasası olamayacak pek çok şey vardır. Ben de herhâlde bu durumda işlem maliyeti çok yüksek diye düşündüm. Ancak sonradan yayıncılığın erken tarihine göz atıp ilk zamanlardan mülkiyet haklarının oluşmaya başladığını keşfettim ve kendi hâllerine bırakıldığı zaman yayın kuruluşlarının sinyal girişimleri neticesinde esas sorunlarını hâledecekleri fikri beni etkiledi. Yayıncılık kaosu döneminin nedeni mülkiyet haklarının iyi tanımlanmamış olmasıdır. Yani bu alanda da piyasa oluşturmanın bir zorluğunu göremiyorum.

Hayek'in Kölelik Yolu adlı eserinde üzerinde durduğu tezlerle hiç ilgilendiniz mi?

Kitabını okudum, elbette. Hayek'i biliyorum ve İngilizler'in ona cevabını da biliyorum. İngiltere'de bu bir başarıydı, fakat Amerika'da çok daha büyük bir başarıydı. Çünkü genel olarak bu tez sosyalizmin kaçınılmaz bir biçimde totaliter bir topluma ve totaliter bir devlete dönüşeceği, diğer alanlarda da özgürlüklerin baskı altına alınacağı varsayımı idi. İngiltere'de hoşgörülü bir toplumda yaşayan insanlardan pek azı bunun böyle olabileceğini düşünüyordu. Lionel Robbins'in bana Hayek'in kitabı hakkında Kıta Avrupası'ndan çok güzel bir görüş bahsettiğini hatırlıyorum. İngiliz

görüşü değildi yani. Amerika'ya geldikten sonra bir İngiltere ziyaretimde eski bir öğrencimle karşılaştım. Birkaç dakika medenî bir biçimde ayak üstü konuştuk ve sonra karşımdaki devam edip durdu. Bu kimse İngiliz Komünist Partisi'nin önde gelen üyelerinden birisiydi. Beni bir Sovyet çalışma kampına göndermek isteyeceğini hayal bile etmemiştim. Biliyorsunuz, eğer komünistler iktidara gelseydi hayat çok daha kötü olacaktı ve bu tip korkunç hadiseler İngiltere'de de ortaya çıkacaktı...

Ruslar kendi sosyalizmleri hakkında belirgin bir biçimde daha ciddiydiler ve aslında ekonomik sistemlerinin çöküşünü çok ağır bir şekilde yaşadılar.

Onlar köleliğe daha çok yaklaştılar, fakat sistemi durduran şey, insanî özgürlüğün ezilmesi değil sistemin çalışmamasıydı. Başarısız bir ekonomik sistemdi.

Sovyetler Birliği'nin çöküşüne ne kadar şaşırdınız?

Çok şaşırđım. Okuduğum ve bildiğim hiçbir şey çöküşün gerçekleşeceğini öngörmüyordu.

Deniz fenerleri hakkında bizlere ne söyleyebilirsiniz?

İktisatçılar bu işi devletin yapması gereken bir hizmet olarak ele almışlardır: Bir özel şirkete bu hizmet için nasıl ödeme yapılabilir ki? Yani devlet hizmeti olmazsa deniz fenerleri olmaz. Benim yaptığım ise gerçekte ne olduğuna bakmaktır ve gerçekte ne olduğuna bakarsanız uzun bir dönem deniz feneri hizmetinin özel kişiler tarafından sağlandığını görürsünüz. Deniz fenerleri özel kişiler tarafından finanse edildi, özel kişiler tarafından yapıldı, fenerler üzerinde hakları olan kişiler tarafından çalıştırıldı, satıldı ya da miras bırakıldı.

Bazıları dedi ki, deniz fenerleri özel teşebbüse girmez, çünkü onlara haklarını devlet dağıtır falan filan... Bu bir hiledir. Ona bakarsanız insanların evleri bile özel mülkiyet değildir, çünkü çoğu devlet tarafından yürütülen prosedür neticesinde alınır, satılır gibi acayip sonuçlara varılabilir.

Gemi taşımacılarının özel girişimcinin deniz feneri yapmasını teşvik için lobi yapmasını ilginç buluyorum. Paul Samuelson ve diğer iktisatçıların deniz feneri hizmetini bir devlet fonksiyonu olarak görmesine nasıl bir tepki verdiniz?

Samuelson benim haksız olduğumu ve kendisinin haklı olduğunu söyler, deniz feneri örneği söz konusu olduğunda da köpürür. Benim haksız olduğumu ve bedavacılık sorununa çözüm bulamadığımı söyler. Kimlerdir bu bedavacılar? İngiliz limanlarına uğramadan kıyıda geçen yabancı gemiler. Samuelson'ın yaklaşımını kullanırsanız ne yaparsınız? Yabancı devletlerden para mı istersiniz? İngiliz vatandaşlarından ilâve vergi mi alırsınız yabancılar ödeme yapmadığı için? Ne yaparsınız?

Benim yaklaşımım seçenekleri kıyaslamaktır. Samuelson gibileri kafalarında mükemmel bir dünya oluşturup piyasanın bizi bu noktaya getirmediğini ve devletin bir şey yapması gerektiğini söylerler. Analizlerini de bu noktada bırakırlar.

Elbette eğer devlet deniz fenerlerini yapar ve sıfır kazanç karşılığında gemilerin hizmetine sunarsa büyük bir bedavacılık sorunu vergi ödeyenlerin sırtında yük olur. Ama siz özel teşebbüsü geçmiş zamanlardan bulup çıkarıyorsunuz, değil mi?

Evet, bu doğru. 1838'den veya yakın bir tarihten itibaren, tam hatırlamıyorum, deniz feneri işletenlerin hak ve yetkileri devlet tarafından satın alınıp onlara bir de tazminat veriliyordu. Samuelson'a göre insanlar para kazanmak için deniz feneri yapmazlar. Gerçekten insanlar deniz fenerlerini yaptılar ve büyük paralar kazandılar.

1974'te American Economic Review'da yayımlanan mal piyasası ve düşünce piyasası üzerine yazdığınız makalenizden söz eder misiniz? Çok ses getirmişti ve Time dergisi bunun üzerine sizinle röportaj yapmıştı. Makalenizde ne dediniz ve neden bu kadar tartışmalı oldu?

Tartışmalı oldu, çünkü ben mal piyasası düzenlemeleriyle fikir piyasası düzenlemelerinin aynı olduğunu söyledim, ancak tüketicinin bilgisiz olduğu varsayımlarını da dikkate alırsanız fikir piyasası düzenlemeleri belki daha güçlüdür. İnsanların bir kutu şeftalinin bozuk olduğunu anlaması düşüncelerinin kötü olduğunu anlamasından her zaman daha kolaydır.

Yani siz tüketicinin, bilgisizliğinden dolayı devlet düzenleyicileri tarafından korunması gerektiğini düşünüyorsanız, o regülatörün gerçekten olaya müdahale edip profesörlerin, politikacıların ve uzmanların sözlerini takip etmeli.

Bu doğru. Eğer devlet bir regülasyonu yapmaya muktedirse de diğerini de yapmaya muktedirdir.

Öyleyse bir federal felsefe komisyonu kurulmalı.

Evet. Basının bu düşünceden ödü kopuyor. Eğer argüman şeftalilerin denetlenmesiyle basın regülasyonuna tabi tutulmasını aynı olduğu ise, bu benim basının denetlenmesini, devlet eliyle regüle edilmesini savunduğum anlamına geliyor.

Absürd sonuçlara ulaştıran mantık yürütmeleri/argümanlar konusunda dikkatli olmalıyız.

İnsanlar mal piyasası regülasyonlarının iyi olduğunu söylerken aynıının öbür türlüde geçerli olacağını düşünmüyorlar.

1937'de "Fırmanın Doğası (The Nature of the Firm)" isimli önemli bir diğer makale yazdınız. Makalenizde neyi bulduğunuzu anlatır mısınız?

Piyasa

Piyasa rekabeti analizlerinde iktisatçıların bir şeyi ihmal ettiğini keşfettim. Bu, piyasayı kullanmanın maliyetiydi. Terimi ben icat etmesem de “işlem maliyeti” olarak bilinir oldu.

İşlem maliyetinin olduğu yerde, “görünmez el,” kaynakları otomatik olarak en iyi şekilde yönlendirmez, değil mi?

Doğru. İnsanlar doğru sonucu vereceğini ümit ettikleri diğer şekilleri benimserler. Sözleşmelerin şekillerini işlem maliyetini de hesaba katarak değiştirirler. Pek çok şey yaparlar. Firmanın kendisi buna bir tepkidir, bir çok kontrat da öyle, hatta piyasaların şeklinde bile neyin ticaretini yapıyor-sanız: Küçük piyasaların kural ve tanzimleri veya takas, işlem maliyetini düşürmek için tasarlanır. İşleri nasıl yaptıklarının resimlerini görüyorsunuz: Ellerinizi böyle hareket ettiriyorsunuz ve bu sizin yarım milyon ton malın Mayıs ayında belirli bir fiyata teslimatını istediğiniz anlamına geliyor. Bir başkası da ellerini oynatıyor ve ticaret gerçekleşiyor. Bunu büyük bir hukuk ve düzenlemeler bünyesi dışında yapmanız mümkün değildir; insanlar ellerini oynattıklarında bunun ne anlama geldiğini anlamalıdır. Bu ise ancak hukukî çerçeve kısa sürede oturtulursa hızla meydana gelir – bahsettiğimiz durum özel hukuka giriyor – ve böylelikle işlemler mümkün hâle gelir. İşlemleri elde edeceğiniz kârın miktarından daha küçük bir miktarla yapabilmemiz lâzım. İnsanlar her seferinde işlemlerin maliyetini daha da düşürürler ve bu ekstra kazanç olarak geri döner. Bunu nasıl yaparız? Bu benim şimdilerde ilgi alanım ve diğerlerinin incelemesine de hâliyle sebep oluyor.

Yeni elektronik sistemler ve daha iyi iletişim teknolojileri sayesinde işlemler daha verimli bir şekilde gerçekleştirilebiliyor ve bu durum insanları heyecanlandırıyor. Sizi de heyecanlandırıyor mu?

Evet, çünkü onları anlamıyorum. İnsanlar teknolojik gelişmelerden bahsediyorlar, fakat sözleşmelerin ve anlaşmaların geliştirilmesi de bir o kadar önemlidir. Eğer oradaki maliyeti düşürebilirsanız daha fazla uzmanlaşabilir ve daha büyük bir üretim gerçekleştirebilirsiniz. Bu benim şimdiki ilgi alanım. Piyasanın işlerliğini geliştirebilirsanız çok büyük kazançlar elde edersiniz. Bunun sebebi yeni teknolojiler değildir, yeni teknolojilerin kullanılmasına yol açılmasıdır. Verimli sözleşmeler yapma kabiliyeti olmadan bu yeni vasıtaları kullanamazsınız. Şu anda özellikle hukukçular bu problemlere çözüm bulabilmek için müthiş efor harcıyorlar.

Bazı insanlar işlemleri kağıt üzerinde kalıyor gibi düşünüyor; avukatların bütün emekleri israf, karışıklık, topluma bir yük, bir ceza gibi görülüyor. Sizin biraz farklı bir görüşünüz var.

Avukatlar çok ziyan yapıyorlar, ancak büyük miktarda iyi iş de yapıyorlar. İyi kısmı, onlar uzman müzakerecilerdir ve yapılacak işin kanundaki yerini iyi bilirler. Faaliyetleri işlem maliyetlerini düşürmek için tasarlanmıştır. Bazılarının işlem maliyetlerini arttırdığını biliyoruz, fakat genelde bu maliyetleri düşürmekle meşguldürler. İnsanlar bilgi çağından ve ne kadar fazla insanın bilgiyle uğraştığından bahsediyorlar. Pekala, bilgi toplamak piyasadaki en zor işlerden birisidir. Ne üretiliyor? Sağlananların fiyatı nedir? Bütün bunları öğrenmek zorundasınız. Şimdi bütün bunları geçmişe kıyasla çok daha rahat bir biçimde öğrenebilirsiniz, araştırmak zorunda değilsiniz. Bir şeyi satın almaya kalktığınız zaman neyin mevcut olduğunu ve alternatiflerini bulmak için ne kadar zaman gerektiğini biliyorsunuz.

Bilgi teknolojileri neyin nerede olduğunu bulmanın maliyetini düşürdükçe, dünyanın neresinde olursa olsun insanları alıp adeta birbirinin yanına kadar getirdikçe araştırmanın maliyeti daha da düşecek.

Kesinlikle. Neyin mevcut veya elverişli olduğunu Singapur'a veya başka bir yere gitmek zorunda kalmadan bulabileceksiniz.

Böylece ekonomik büyümenin altın çağına girdiğimizi düşünüyor musunuz?

Yapabileceğimizi düşünüyorum. İşleri iyice karıştırıp karıştırmayacağı-mız ayrı bir mesele. Bir şeyi yapmanın yanlış yolları doğru yollarından daha fazladır. Ama şimdi gerçekten iyimser olabiliriz.

Çeviren: Cemal Alpgiray Bölücek